

NEMESKÉRI JÁNOS:

A FŐVÁROSI KÉPTÁR KERTJÉBEN
FELTÁRT XI. SZÁZADI SÍROK EMBERTANI
LELETEINEK VIZSGÁLATA

A honfoglaló és árpádkori magyarság embertani problémáinak megoldása a Kárpátmedence IX—XI. századi embertani leleteinek mentől nagyobb számú adatközlése és rendszeres vizsgálata útján közelíthető meg. Az adott probléma ugyanis kettős: egyfelől ismernünk kell regionalisan az ethnikai és embertani keretet, amelyet a Kárpátmedencébe érkezett magyarság itt talált és másfelől az árpádkori leleteken keresztül ismerjük meg azt a fejlődési irányt, amely az árpádkori magyarság új arculatát eredményezte. A három tényezőnek (1. Kárpátmedence VIII—IX. századi ethnikumainak embertani ismerete; 2. a régészetileg igazolt honfoglaló magyarság embertani ismerete; 3. XI—XII. századi eddig feltárt temetők embertani leleteinek rendszeres ismertetése) szembeállítása, egybevetése és egyeztetése ad majd lehetőséget, hogy éles kontúrokkal vázolhassuk fel a Dunamedence ethnogenetikai problémájának megoldását a korai államalapítás korában. A három tényező egyeztetésének alapfeltétele a rendszeres és régészetileg meghatározott leletek közlése. E kis közlemény ezt a célt szolgálja.

I. sír (Embt. ltsz. 4785.) Sérült koponya (calvaria) és hosszúcsontok. 35—40 éves (mat.) férfi. A csontok színe homoksárga. A varratok elcsontosodása megkezdődött.

Az agykoponya hosszú, keskeny (dolichocran), közép magas (orthocran). Alakja hosszszan elnyúlt ellipszoid. Nyakszirti ívrészlet kerekített (kurvóccipital). Mediansagittalis körvonal magasan ívelt; koponyafülmagassági jelző ugyanacsak közép magas (orthocran) értékű. Acrocran. A homlok széles, domború (eurymetop és orthometop). Sutura metopica. Tarhely erőteljes (II—III.); szemöldökív magas, vastos. Koponyakapacitás: 1547 ccm. (aristenkephal). Testmagasság: 169.5 cm. (nagyközepes). A hosszúcsontok erőteljesek.

II. sír (Embt. ltsz. 4786.) Koponya állkapoccsal (cranium) és néhány vázcsont. A koponya megtartási állapota jó. Színe homoksárga. 25—30 éves (mat.) nő. A varratok nyitva; a fogak nem kopottak. Nyakszirt- és halántékcsonatokon keresztül széles zöld patinanyom.

A koponya középhosszú (mesocran), igen magas (hypsicran). Felülnézetben alakja ovoid. A homlok széles (eurymetop), közép magas, meredek. Falcsoni tájék széles (tapeino-cran). Nyakszirti ívrészlet meredek, magas (hypsicran), alakja pentagonoid. Az arc közép széles (mesoprosop), közép magas; a felsőarc alacsony (chamaeprosop), lapos. Kryptozyg. Szemüreg kerek, magas (hypsikonch). Az orrüreg alacsony, széles (chamaerrhin); az orrgyök magas, az orrhát homorú, az orrtővis erőteljes. Fossa canina sekély. (Brachyuran, brachysta phylin.) Az állkapocs alacsony, széles; az állcsúcs erőteljes, a fogsorív »V« alakú. Koponyakapacitás: 1163 ccm. (oligenkephal). Testmagasságot a hosszúcsontok rossz állapota miatt mérni nem lehetett. Típusa: alp. + keleteuropid.

III. sír (Embt. ltsz. 4787.) Koponya állkapoccsal (cranium) és hosszúcsontok. A koponya megtartási állapota jó. Halántéki tájékon zöld patinanyomok. A vázcsontok színe barnás-sárga. Vonásai erőteljesek. 25—30 éves (mat.) férfi (?). A varratok nyitva; a fogak alig kopottak.

Az agykoponya rövid (brachycran), magas (hypsicran). Az agykoponya legnagyobb szélessége — parietale superior — tájékára esik. Norma verticalisban alakja pentagonoid. Nyakszirtben az agykoponya középszéles (metriocran) és közép magas. A homlok hasonlókép közép-

széles (metriometop), domború (orthometop) és magas. Homlokdudor gyengén fejlett; tarhely erőteljes (II—III.). Falcsoni tájék kiszélesedő. Pr. mastoideus erőteljes, vaskos; crista supramastoidea határozott. Az arc középszéles, közép magas (mesoprosop), kerek. Felső arc alacsony (chamaeprosop); a szemüreg kerek, közép magas (mesokonch). Az interorbitalis szélesség feltűnően nagy. Orrüreg alacsony (chamaerrhin). Orrgyök alacsony, orrhát homorú, orrtövis gyenge. Phaenozyg. Fossa canina sekély. Fossa praenasalis. Alveolaris prognathia. Koponyakapacitás: 1550 ccm (aristenkephal). Testmagasság: 164·0 cm (közepes). Típusa: keleteuropid.

IV. *sír* (Emb. ltsz. 4788.). Koponya állkapocccsal (cranium) és néhány töredékes vázcsont. Megtartási állapota rossz, töredékes. Színe szalmasárga, a koponya alapján és halántéki tájékon zöldes patinanyomok. 40—45 éves (mat.) férfi. A varratok elcsontosodása folyamatban, a fogak kopottak. Vonásai erőteljesek.

Az agykoponya középhosszú (mesocran), magas (hypsicran). Horizontalis körvonal a nagyfokú sérülések miatt nem követhető végig. A mediansagittalis körvonal magas. A homlok magas, széles (eurymetop), domború; a nyakszirt meredek lecsapott (planoccipital). Tarhely kiemelkedő (III—IV.); a protuberantia occipitalis externa vaskos csapszerű (Broca II—IV.). Az arckoponya formái elemzését a nagyfokú sérülések miatt nem adhatjuk. Megközelítően keskeny (leptoprosop), magas az arckoponya. A járomív mérsékelten hátrahúzott; lefelé keskenyedő. Szemüreg négyszegletes, magas (hypsikonch). Az állkapocs magas, erőteljes. Állkapocság magas, széles. Típusa: nord. + din.

V. *sír* (Emb. ltsz. 4789.). Koponya állkapocccsal (cranium) és teljes váz. A csontváz megtartási állapota kitűnő; homoksárgánál világosabb színű. 30 éves (mat.) nő. A varratok nyitva, a fogak nem kopottak. A fogak nagysága közepes (mesodont). Vonásai finomak, lágyak. Jobb pr. mastoideus mellett zöld patinanyomok.

Az agykoponya középhosszú (mesocran), közép magas (orthocran). Alakja ellipszoid. A homlok középszéles (metriometop), a falcsoni tájék ívelt; a nyakszirti ívrészlet hirtelen elkeskenyedő. Mediansagittalis körvonal közepesen ívelt. A homlok középszéles (metriometop), meredek, alacsony, fejtető lapos. A nyakszirt kúposan kiemelkedő (kurvoccipital). A pl. nuchale a pl. occipitaleba ívelten megy át. Pr. mastoideus alacsony, gyengén fejlett; pr. paramastoideus erősen fejlett. Öreglyuk széles, nagy; széle ajakszerűen vastagodott. A koszorúvarrat egyszerű (Oppenh. II. 3—4.); nyilvarrat jobban fogazott (Oppenh. II. 6—7.); lambda-varrat erősen fogazott (Oppenh. III. 8—9.). A varrat mentén varratcsontocskák. Halántékpikkely magas; pterion tájékon pr. frontis ossis temporalis. Az arckoponya magas, keskeny (leptoprosop). A felsőarc különösképpen keskeny, jóllehet mérsékelten lapos. A szemüreg kerek, közép magas (mesokonch). Az orrüreg magas, középszéles (mesorrhin). Az orrgyök keskeny, magas; az orrhát erősen kiemelkedő, gyengén homorú, alsó harmadában konvex. Az orrcsontok hegyes szögben hajlanak egymáshoz. A járomcsontok mérsékelten frontalis helyzetűek. Kryptozyg. Orrtövis határozott (II—IV.). Tarhely lapos; szemöldökív alig kitapintható. Orthognath. Szájpad rövid (brachystaphylin), (mesuran) mély. A fogsorív »U« alakú. Az állkapocs alacsony, rövid, középszéles. Állkapocság alacsony, keskeny. Állcsúcs gyenge. Koponyakapacitás: 1406 ccm. (aristenkephal). Testmagasság: 157·5 cm (közepes). Típusa: nord. + din.

VI. *sír* (Emb. ltsz. 4790.). Koponya állkapocccsal (cranium) és néhány vázcsont. Megtartási állapota jó. Színe szalmasárga. Fiatal 20—24 éves (iuv.) nő. Synchronosis sphenoccipitalis nyitva; M₃ kibúvóban; a varratok nyitva. Vonásai lágyak, finomak.

Az agykoponya középhosszú (mesocran) és magas (hypsicran). Horizontalis körvonal ellipszoid. A homlok viszonylag széles (eurymetop), falcsoni ívrészlet megnyúlt, nyakszirt keskenyen, kúposan végződik. Nyakszirti nézetben a koponya széles és közép magas (metriocran); alakja bomba. Az izomtadási vonalak gyengék, laposak. A tarkó és nyakszirti felszínek

íveltlen mennek át egymásba. Öreglyuk nagy, kerek. Pr. mastoideus gyenge, hegyes, alacsony. Szájpad rövid, széles, sekély (brachystaphylin). A fogsorív »U« alakú. A koszorúvarrat fogazottsága közepes (Oppenh. II. 2—4.); nyilvarrat kevésbé fogazott (Oppenh. I. 3—4.); lambdavarrat igen erősen fogazott (Oppenh. III. 7—9.); a varrat mentén varratsontocskák. A mediansagittalis körvonal középmagasan ívelt (orthocran). A homlok alacsony, fejtető magas, de lapos, nyakszirt ívelt (kurvoccipital). Jobboldalt os epiptericum. A homlok széles (eurymetop), a homlok dudor határozott; falcsonti dudor kevésbé. Tarhely gyenge (I.), szemöldökív elsímult. A homlok meredek (orthometop). Az arc lapos, alacsony, széles (hypereuryprosop); felsőarc feltűnően alacsony (chamaeprosop). Kryptozyg. A szemüreg kerek, magas (hypsikonch). Az orrüreg magas (leptorrhin) széles; az orrgyök mély, széles; az orrhát alacsony, homorú; az orrtővis gyenge; az orrcsontok laposan hajlanak egymáshoz. Margo infraorbitale mentén az interorbitale felé sekély sulcus mindkét oldalt. Fossa canina nagyon mély. Orthognath. (Dolichouran). Állkapocs alacsony, széles, állcsúcs egyenes. Koponyakapacitás: 1294 ccm. (eukephal). Testmagasság nem határozható meg. Típusa: keleteuropid + x.

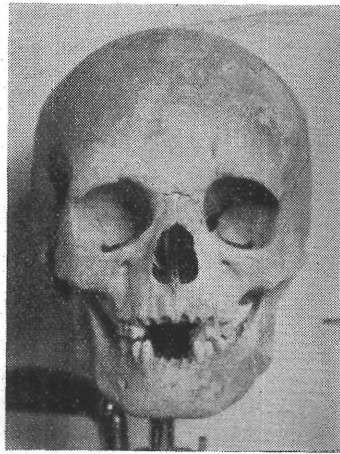
VII. *sír* (Embt. ltsz. 4791.). Koponya állkapocs nélkül (calvaria). Megtartási állapota igen jó. Színe sötétbarna, felszíne porózus. Vonásai erőteljesek, súlyos. 30—35 éves (mat.) férfi. A varratok elcsontosodása éppen kezdődik az obélion mellett; a fogak nem kopottak.

Az agykoponya rövid (brachycran), magas (hypsicran). A horizontális metszet pentagonoid. A homlok keskeny (stenometop); alacsony, hátrafutó, az agykoponya hátrafelé mindjobban szélesedik és legnagyobb szélességét a falcsonti részlet hátsó harmadában éri el; nyakszirt laposan ívelt. Az agykoponya szélesség-magassági viszonyát fejezi ki a szélesség-magassági jelző és e szerint a koponya középszéles (metriocran). A varratok közepesen fogazottak: koszorúvarrat (Oppenh. I. 5—6.), nyilvarrat (Oppenh. II. 6—7.) lambdavarrat erősebben fogazott (Oppenh. III. 5—6.). Nyakszirt nézetben a koponya alakja pentagonoid. Lecsapott, meredek (planoccipital). Pr. mastoideus erőteljes, vaskos, különösen jobboldalt. Lényeges differencia áll fenn assymetriát illetőleg a kétoldal közt. Protuberantia occipitalis externa fejlett (Broca II.). Gyengén torust képez. A tarkóvonalak (linea nuchae superior, medius) élesek. Két oldalt éles izomtapadási vonalak a hossz tengely irányában. Az öreglyuk nagy, kerek. A szájpad mély, rövid, széles (brachystaphylin). A fogsorív széjjeltartó, parabolikus. A fogak nagyok (megadont). A mediansagittalis körvonal hátrafelé emelkedő s jóval a bregma mögött éri el legnagyobb magasságát; közvetlenül azután meredeken esik alá; a nyakszirt lecsapott (planoccipital). A homlok alacsonyan hátrafutó. Tarhely és szemöldökív igen erőteljesek (Broca III.). Az arc magas, mérsékelten lapos (leptoprosop); a felsőarc középszéles (mesoprosop). Az arc határolóformája négyszög. Plaenogzyg. Vonásai igen erőteljesek. A margo supraorbitale ajakszerűen vastagodott és a foramen supraorbitale helyett széles incisura supraorbitale van jobboldalon. A szemüreg nagy, négyszögletes (mesokonch). Az orrüreg alacsony, széles (chamaerrhin); az orrgyök keskeny, mélyen fekvő; az orrhát erősen hajlott (konvex); az orrtővis magas, széles; az orrcsontokat illetőleg kiemelendő az erős assymetria: jobboldali orrcsont áthajlik balra úgyhogy a két csont közt varrat nem a mediansagittalis síkban van, hanem balra az áthajlaton túl. Igen nagyfokú az orrsövény elferdülés jobboldal irányában. Fossa canina mély. Sulcus praenasalis. Gyenge prognathia. (Mesuran.) Koponyakapacitás: 1620 ccm. (aristokephal). Típusa: turanid + dinári.

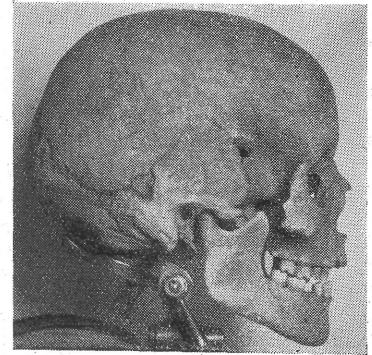
VIII. *sír* (Embt. ltsz. 4792.). Koponya állkapoccsal (cranium). A hozzátartozó csontváz a háborús események alatt pusztult el. Színe szürkés (sötét) barna. 30—35 éves (mat.) férfi (?). A jelegek semleges volta miatt a nem meghatározása kétséges.

Az agykoponya rövid, magas, széles (brachycran), (hypsicran). A horizontális körvonal sphenoid. A homlok keskeny (stenometop); ezt követőleg a körvonal széjjeltartó, legnagyobb szélességét a falcsont hajlatában éri el; a körvonal nyakszirti részlete laposan ívelt. A varratok egyszerűek: koszorúvarrat (Oppenh. I. 3—4.); nyilvarrat (Oppenh. I. 2—4.),

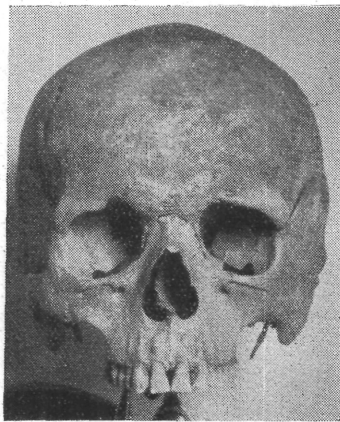
A FŐVÁROSI KÉPTÁR KERTJÉBEN FELTÁRT
ÁRPÁDKORI (XI-XII. SZÁZAD) LELETEK KOPONYÁI

3. sír.
*Keleteuropid +
turánid.*

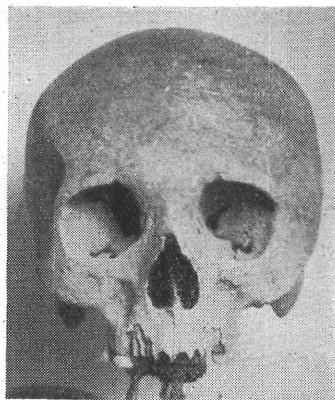
3. sír.

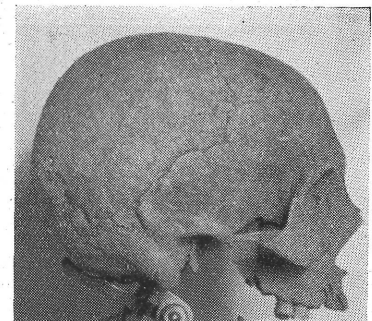
7. sír.
*Turánid +
dinári*

7. sír.

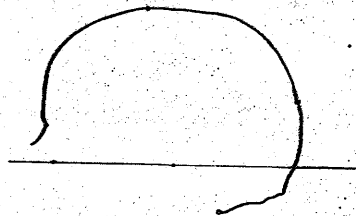

8. sír.
*Keleteuropid +
dinári*

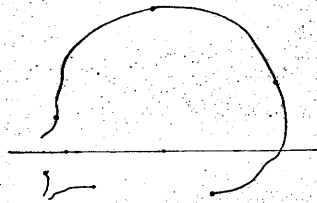
8. sír.

A FŐVÁROSI KÉPTÁR KERTJÉBEN FELTÁRT ÁRPÁDKORI LELETEK
KOPONYÁINAK MEDIANDAGITTALIS KÖRVONALRAJZAI

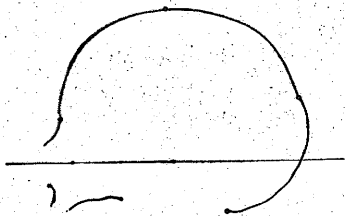
4785. BUDAPEST
ÁRPÁDKOR
NÁROLYI KERT

1. sír.

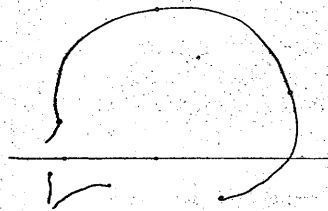
4786. BUDAPEST
ÁRPÁDKOR
NÁROLYI KERT

2. sír.

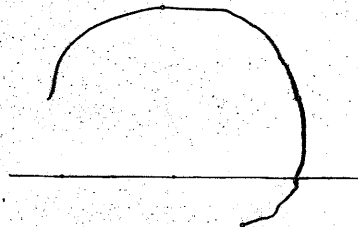
4789. BUDAPEST
ÁRPÁDKOR
NÁROLYI KERT

5. sír.

4790. BUDAPEST
ÁRPÁDKOR
NÁROLYI KERT

6. sír.

4793. BUDAPEST
ÁRPÁDKOR
NÁROLYI KERT

Számnélküli.

lambdavarrat (Oppenh. II. 2—3.). Tarhely kiemelkedő (Broca I.). Nyakszirti nézetben a koponya közép magas, széles (tapeinocran), alakja pentagonoid. Protuberantia occipitalis externa kiemelkedő. Pr. mastoideus zömök, közép magas. Izomtapadási vonalak élesek. Öreglyuk széles, kerek. Szájpad lapos, hosszú keskeny, sekély (leptostaphylin), (brachyuran). A fogsorív »U« alakú. A mediansagittalis körvonal egyenletesen ívelt; a homlok hátrafutó, alacsony, fejtető lapos; nyakszirt meredek, lecsapott (planoccipital). Jobboldalt a halántékpikkely felett ívben húzódik az os epiptericum. Az arckoponya hosszú, keskeny (hyperleptoprosop), lefelé keskenyedő. Phaenozyg. Felsőarc is hosszúkás (leptoprosop), szemüreg kerek (mesokonch). Orrüreg közép magas (mesorrhin); az orrgyök magas, széles; az orrcsontok laposan hajlanak egymáshoz; az orrhát egyenes ill. gyengén homorú, az arc síkjából kiemelkedő. Fossa canina nagyon mély. Orthognath. Állkapocs széles, alacsony; trigonum mentale van. Koponyakapacitás: 1388 ccm. (eukephal). Típusa: din. + keleteuropid.

I. Számozatlan sír (Emb. ltsz. 4793). Koponya (calvaria) és állkapocs. Szórványos lelet. Színe sötétbarna. Vonásai erőteljesek, szegletesek. 50 év körüli (adult) férfi. A varratok elcsontosodva, a fogak erősen kopottak.

Az agykoponya hosszú (dolichocran), (orthocran). Keskeny ellipszoid az alak. A homlok széles (eurymetop). A falcsonti részlet igen megnyúlt, nyakszirt kúposan végződik. Nyakszirti nézetben a koponya igen magas, (hypsicran), alakja keskeny, magas pentagonoid. A rendkívüli magasság szinte patológikusnak tűnik. Planum occipitale magas (háromnegyedrészre a nyakszirtnek), a planum nuchale rövid és éles szögben hajlik át. Protuberantia occipitalis és az izomtapadási vonalak erősek. A felszín durva. Pr. mastoideus zömök, alacsony. A mediansagittalis körvonal egyenletesen emelkedik hátrafelé. A homlok alacsony, domború (orthometop), a fejtető lapos, a nyakszirt lapos, lecsapott (planoccipital). Az arckoponya (amennyire a törések engedik) közép magas, keskeny. A szemüreg magas, négyszegletes. A szájpad hosszú, széles, mély (mesostaphylin). A fogak középnagyok (mesodont). Az állkapocs erőteljes, nagy, magas; az állcsúcs előre álló.

II. Számozatlan sír (Emb. ltsz. 4794). 1946-ban homokkitermelés közben került elő. Koponya állkapocccsal (cranium) és csontváz. Szórványos lelet. Színe szalmasárga, felszíne sáma. Vonásai erőteljesek. A varratok elcsontosodása éppen kezdődik, a fogak mérsékelten kopottak. 30—35 éves (adult) férfi.

Az agykoponya rövid (brachycran). Rövid, széles, brachy-sphenoid. A homlok széles (eurymetop). A bregma előtt ujjbenyomatszerű mélyedés. A varratok erősen fogazottak (Oppenh. III. 6—7.). Orthozyg. Nyakszirti nézetben a forma széles, zömök, pentagonoid. Os incae. Protuberantia occipitalis, externa vaskos és liena nuchae superior-ral közel torus-t képez. Pl. occipitale meredek és éles szögletben hajlik át a pl. nuchale-ba. Crista occipitalis externa rövid, széles alapú, éles. Cssecsnyujtvány erőteljes, alacsony; mindkét oldalt pr. retromastoideus. Az alapnézetben a formák ugyancsak brachymorf jellegűek. Az öreglyuk ovális, rövid. A szájpad sekély, rövid (brachystaphylin); a fogsorív »U« alakú, a fogak közepesen kopottak. A median-sagittalis körvonal egyenletesen ívelt, magas (hypsicran); a homlok közép magas, gyengén hátrafutó, fejtető lapos, nyakszirt meredek (planoccipital). Tarhely enyhén kiemelkedő (Broca I.). Orrgyök magas, lapos, az orrhát kiemelkedik erősen, konvex. Az arckoponya lapos, orthognath. Az arckoponya magas, lapos, széles (eurymetop). A szemüreg közép magas, négyzetes mesokonch. Az orrüreg széles, magas (mesorrhin). Fossa canina sekély. Az áll széles, közép magas, szegletes. Állcsúcs erőteljes, előreálló, állkapocsszöglet derékszögű. Koponyakapacitás: 1350 ccm. (eukephal). Típusa: dinári + keleteuropid.

I. Táblázat. (II—III. táblázat.)

A leletek ismertetése után kíséreljük meg azokat egybevetni, összefoglalni. A Székesfővárosi Képtár kertjében feltárt tíz (10) csontváz közül hét (7) férfi és három (3) nő. Életkort tekintve a leletanyag megoszlása igen egységes, amennyiben nyolc (8) felnőtt egyén

(maturus), azaz 24—40 évesek; egy (1) fiatalkorú (iuvenilis) és egy (1) idősebbkorú (adult). Átlagéletkort számítani így kevés adat alapján nem szokásos, annál is inkább, mert nincs közöttük gyermek s mert a feltárás nem a teljes temetőre terjedt ki.

Az embertani vizsgálat tanúsága szerint a mesocrania és a brachyrania egyenlő arányban (4—4) fordult elő vizsgálati anyagunkban. A dolichocrania két (2) esetben állapítható meg. Az egyes értékeket figyelembevéve a mesobrachyrania az általános koponyaalkat. Magassági viszonyokat figyelembevéve a hypsi-orthocrania általános. A dolichocraniával orthocrania kapcsolatos. Formai tekintetben a dolichocran koponyaalkat ellipszoid; a mesobrachyran csoport nem egységes, amennyiben ott ellipszoid-pentagonoid-sphenoid-ovoid alakok egyaránt előfordulnak. A homlok általában eury-metriometop; a stenometopia előfordulása is viszonylagos értékű, mert az a brachycraniával kapcsolatos, hol az agykoponya rendkívül széles és ehhez viszonyítva relatívan keskeny a homlok. Arckoponya tekintetében a meso-leptoprosopia az általános. Hypereuryprosopia és hyperleptoprosopia három esetben fordulnak elő. A szemüreg hypsi-mesokonch és formailag kerek. Az orrüreg meso-chamaerrhin; az orrhát általában homorú, három esetben fordul elő a hajlott (konvex) orralak. Az arckoponya általában négyszögletes, mérsékelten lapos. Fajtaanalízis tekintetében a vizsgált anyag nem oly nagy, hogy benne differenciál-diagnosztikailag csoportokat különíthetnénk el. Bizonyosfokú elhatárolás szempontjából támpontul szolgálnak a VI. és VIII. számú sírok csontvázai, illetve koponyái. A VI. sír koponyája fontosabb jellegeiben keleteuropid (mesocran, hypsicran, eurymetop, hypereuryprosop, hypsikonch, orrhát homorú, az arckoponya határoló formája négyszög); a VIII. sír koponyája dinári jellegű (brachyran, orthocran, planoccipital, tapeinocran, hyperleptoprosop, mesokonch; orrhát egyenes — az arc síkjából erősen kiemelkedő). A VII. sír kivételével a többi sír (I., II., III., IV., V. és a számozatlan) leletanyagán az imént ismertetett két típusnak más fajtaelemekkel kevert alakjai, változatai állapíthatók meg. (Lásd I. táblázat.) A VII. sír csontváza a leletanyagból kiválik, főleg formai jellegek alapján (turánid + din.). Jellegei alapján hasonlóság állapítható meg részben az avarság és részben a honfoglaló magyarság irányában.

Sajnálatos, hogy a temető teljes feltárása nem lehetséges, amikor is pontos embertani képet tudnánk adni Budapest belterületén a XI—XII. században élt ethnikumról. A most ismertetett leletek ezúttal csupán statisztikus értékűek, szélesebbkörű összehasonlítás esetében viszont értékes adatul szolgálhatnak.

I. Táblázat.

A fontosabb jellegek

Jelleg Sfrszám	I.	II.	III.	IV.
Életkor, nem	mat. ♂	mat. ♀	mat. ♂ (?)	mat. ♂
Testmagasság	169.5 cm.		164.0 cm.	
Koponya alakja n. verticalisban	ellipszoid	ovoid	pentagonoid	—
Koponya alakja n. occipitalisban	kúpola	pentagonoid	kúpola	—
A koponya általában	dolichocran orthocran acrocran	mesocran hypsocran tapeinocran	brachocran hypsocran metriocran	mesocran hypsocran —
Homlok	eurymetop magas domború sutura metopica	eurymetop középmagas meredek	metriometop magas domború	eurymetop magas domború
Nyakszirtpikkely	kurvoccipital	kurvoccipital	—	planoccipital
Pr. mastoideus	széles, nagy	kicsi	—	közepes
Járomív	phaenozyg	kriptozyg	—	—
Arckoponya általában	—	mesoprosop felsőarc. alacsony	mesoprosop felsőarc. alacsony	leptoprosop —
Maxilloalveolar Szájpad j.	— —	brachyuran brachystaphy.	— —	— —
Szemüreg	—	hypsikonch kerek	mesokonch kerek	hypsikonch négyzetes
Orr { jelző gyök hát tővis	—	chamaerrhin orrgyök magas orrhát hom. orttővis erős	chamaerrhin alacsony homorú gyenge	— — — —
Fossa canina	—	sekély	sekély	—
Fajta, típus	—	keleteu- + alp.	keleteu. + ×	din. + nord.

összehasonlító táblázata.

V.	VI.	VII.	VIII.	Számozatlan I.	Számozatlan II.
mat. ♀	iuv. ♀	mat. ♂	mat. ♂ (?)	adult. ♂	adult. ♂
157-5 cm.	—	—	—	—	168-7 cm.
ellipszoid	ellipszoid	pentagonoid	sphenoid	ellipszoid	sphenoid
pentagonoid	kúpola	pentagonoid	pentagonoid	pentagonoid	pentagonoid
mesocran orthocran metriocran	mesocran hypsocran metriocran	brachycran hypsocran metriocran	brachycran orthocran tapeinocran	dolichocran orthocran —	brachycran hypsocran tapeinocran
metriometop alacsony meredek	eurymetop alacsony meredek	stenometop alacsony hátrafutó	stenometop alacsony hátrafutó	eurymetop alacsony domború	eurymetop középmagas hátrafutó
kurvoccipital	kurvoccipital	planoccipital	planoccipital	planoccipital	planoccipital
kicsi, alacs.	kicsi	nagy, erőteljes	nagy	nagy	nagy
kryptozyg	kryptozyg	phaenozyg	phaenozyg	—	orthozyg
leptoprosop felső arc, magas	hypereuryprosop felső arc, alacsony	leptoprosop felső arc, közép.	hyperleptoprosop felső arc, magas	—	euryprosop felső arc, magas
mesuran brachystaphy.	dolichouran brachystaphy.	mesuran brachystaphy.	brachyuran leptostaph.	—	brachyuran brachystaphy.
mesokonch kerek	hypsikonch kerek	mesokonch négyzetes	mesokonch kerek	—	mesokonch négyzetes
mesorrhin magas konvex erős	leptorrhin mély homorú gyenge	chamaerrhin mély konvex erős	mesorrhin magas egyenes —	—	mesorrhin magas konvex
sekély	nagyon mély	mély	nagyon mély	—	sekély
din. + nord.	keleteu. + ×.	turanid. + din.	din. + keleteu.	—	din. + keleteu.

II. táblázat.

Agykoponya fontosabb méretei és jelzői.

Méreték jelző száma	Méreték, jelzők	I. 4785. sír	II. 4786. sír	III. 4787. sír	IV. 4788. sír	V. 4789. sír	VI. 4790. sír	VII. 4791. sír	VIII. 4792. sír	Szám- nélkül I. 4793.	Szám- nélkül II. 4794.
1.	Legnagyobb hossz. (g—op.)	189	170	182	189	183	178	184	174	193	175
2.	Glabella—Inion h. (g—i.)	188	154	174	188	175	179	175	169	193	172
3.	Glabella—Lambda h. (g—l.)	187	159	179	183	172	172	182	171	183	160
5.	Kop. alaphossz. (n—ba.)	104	93	109	—	97	94	110	99	—	98
7.	Öreglik hossza (ba—o.)	38	34	40	—	39	38	38	36	—	35
8.	Legnagyobb szél. (eu—eu.)	141	129	147	142	139	136	150	146	143	141
9.	Legk. homl. szél. (ft—ft.)	104	91	101	102	93	98	97	95	102	91
10.	Legn. homl. szél. (co—co.)	124	111	118	125	114	113	118	120	122	109
11.	Auriculare—auric. (au—au.)	120	112	130	129	119	102	128	122	—	126
12.	Nyakszirtipik szél. (as—as.)	110	107	—	—	112	109	122	117	117	111
13.	Csecsnyútványok közti szél. (ms—ms.)	107	98	—	—	106	100	113	103	113	104
17.	Basion—bregma mag. (ba—b.)	141	130	139	—	134	130	141	130	—	127
20.	Porion—bregma mag. (po—b.)	117	111	122	130	115	108	122	112	120	117
23.	Horizontális ker.	535	470	—	—	508	485	528	498	—	—
24.	Haránt kerület	320	277	—	—	293	287	310	292	325	—
25.	Sagittális kerület	394	344	—	—	364	355	375	350	—	—
26.	Homlokív (n—b.)	142	118	—	—	121	122	110	110	—	—
27.	Falcsonti (b—l.)	143	124	—	—	137	131	155	130	—	—
28.	Nyakszirtív (l—o.)	119	112	—	—	116	104	110	110	—	—
29.	Homlokhúr (n—b.)	118	107	—	—	112	108	120	115	—	—
30.	Falcsonti húr (b—l.)	119	101	—	—	113	113	113	98	—	—
31.	Nyakszirti húr (l—o.)	95	95	—	—	98	92	98	96	—	—
1.	Hosszúság—szél. j.	74-60	75-88	80-77	75-13	75-96	76-45	81-52	83-91	73-60	80-57
2.	Hosszúság—mag. j.	74-60	76-47	76-37	—	73-22	78-64	76-63	74-71	—	72-57
3.	Szélesség—mag. j.	100-00	86-05	94-56	—	96-40	95-54	94-40	89-04	—	90-07
4.	Hosszúság—fülm. j.	61-90	65-29	67-03	70-33	62-84	60-62	66-30	64-37	62-10	60-86
5.	Transvers. fr. pa.	73-76	86-05	68-71	71-83	66-91	72-00	64-67	65-07	71-03	64-04
1.	Koponyakapacitás ccm-ben	1.547	1.163	1.550	—	1.406	1.294	1.620	1.388	—	1.350

III. táblázat.

Arekoponya fontosabb méretei és jelzői.

Méreték jelző száma	Méreték, jelzők	I. 4785 sír	II. 786 sír	III. 4787. sír	IV. 4788. sír	V. 4789. sír	VI. 4790. sír	VII. 4791. sír	VIII. 4792. sír	Szám- nélkül I. 4793.	Szám- nélkül II. 4794.
40.	Archosszúság (ba—pr.)	—	87	101	—	89	86	98	92	—	91
42.	Alsó archosszúság (ba—gn.)	—	96	110	—	102	93	—	103	—	100
43.	Felső arcszéles. (fmt—fmt.)	109	95	108	111	102	102	108	107	—	103
44.	Külső szemzugt. (ek—ek.)	—	89	101	97	96	94	97	99	—	97
45.	Járomívszél. (zy—zy.)	—	117	136	—	124	127	138	130	—	133
46.	Középarc szél. (zm—zm.)	—	86	99	99	102	91	93	92	—	95
47.	Arcmagasság (n—gn.)	—	102	119	115	112	101	—	127	—	110
48.	Felső arcmagasság (n—pr.)	—	62	71	88	69	62	70	76	—	68
1.	Szemüregszélesség	—	36	40	39	42	35	39	41	—	39
52.	Szemüregmagasság	—	31	31	36	33	33	30	35	—	34
54.	Apertura pir. sz.	—	23	27	—	24	21	26	25	—	27
55.	Orrüreg m. (n—ns.)	—	45	49	65	53	60	46	53	—	49
60.	Maxilloalveolaris h	—	49	—	—	52	53	51	54	—	50
61.	Maxilloalveolaris sz.	—	58	—	—	59	58	58	63	—	59
62.	Szájpad hossza.	—	40	—	—	45	41	41	47	—	46
63.	Szájpad szélesség	—	34	—	—	42	37	37	36	—	40
65.	Állkapocsbütyökcsz. (kdl—kdl.)	—	107	125	123	113	112	—	126	—	120
66.	Állkapocsszeglet szélesség (go—go.) .	—	96	102	114	99	89	—	95	—	100
69.	Állmagasság (id—gn.)	—	26	37	39	28	30	—	31	—	28
70.	Állkapocsmag	—	52	64	72	68	49	—	69	—	59
71.	Állkapocsszélesség	—	30	32	37	26	33	—	32	—	32
1.	Morf. arcjelző	—	87-1	87-5	88-8	90-2	79-5	—	97-6	—	82-71
2.	Felső arcjelző	—	72-0	71-7	—	67-6	67-6	75-2	82-6	—	—
3.	Szemüregjelző	—	86-1	77-5	92-3	78-5	94-2	76-9	85-3	—	87-48
4.	Orrüregjelző	—	51-1	55-1	—	45-2	35-0	56-5	47-1	—	55-10
5.	Maxilloalveolarj.	—	118-3	—	—	113-4	109-4	113-9	116-6	—	118-00
6.	Szájpadjelző	—	85-0	—	—	93-3	90-2	90-2	76-5	—	77-00

JÁNOS NEMESKÉRI

EXAMINATION OF THE ANTHROPOLOGICAL FINDS FOUND
IN THE GRAVES OF THE ELEVENTH CENTURY IN THE
MUNICIPAL GALLERY GARDEN.

In 1944 in the course of earthworks ten skeletons of the Early Árpád — period were discovered at the aforementioned site. The finds are very significant from the point of view of the anthropological valuation of the ethnicism of the eleventh century. According to the evidence of the anthropological investigations in the examined material mesocrania and brachyrania equally occur. The presence of dolicho-
crania is also determinable. Concerning the facial skull meso-leptoprosopia is general.

The orbit is high and narrow. The nasal cavity is meso-chamaerrhin. As regards race analysis the examined material is not sufficient for separating it in groups of differential-diagnostic. On the basis of the examined skulls and skeletons the characteristics of eastern baltic and dinaric types appear in general. The skeleton of Grave VII. differs from the others and on the basis of type-resemblance (turanid + dinaric) it shows affinity with the Avars and with the conquering Hungarians.